

הנכם היקר מכל

על הרוחן החדש של משה שמיר, כי עירום אתה" ספרית פוע" (10) רבו השמועות. עוד לפני שיצא לאור, הרומן יורק בפני האידיאולוגיה התנועתית... הרומן יצונזר... הרומן נגזר; ואילו בעיני שמיר עצמו אין ספרו החדש אלא אבן־דבך נוספת בדרך בה הוא צועד מאז יצא לשדות לפני 21 שנה.

מבחינה מסויימת, אומר משה שמיר, "קיים הסיפור אצלי כבר שנים רבות. מי שמכיר את שאר ספרי יעמוד מיד על הקשר: אותה גת העמקים ואותו ביברמן הופיעו כבר ב"הוא הלך בשדות" גיבורי משה, הוא כאן בן-18. במתחת השמש, שם עוד קראו לו מוישלה והיה בן 6. לו רציני, כמו וולא, לכתוב את תולדותיה של משפחה אחת ב-20 כרכים, הרי, כי עירום אתה" היה, אולי, הכרך השביעי בסדרה — נתחת השמש הראשון. אני נתון בתוך עולם שאיני יכול לצאת מתוכו, לא אין זו שאלה של יכולת — שאיני רוצה לצאת מתוכו... עם זאת אין לי ספק, שהרומן היה נכתב אחרת לו נכתב מיד אחרי תחת השמש או אולי לפני. הוא הלך בשדות, או ודאי היה כולו הרפתקאות של תנועות נוער, טיולים, חוויות נוף נהדר ואהבת נעורים".

גם, הוא הלך בשדות" לא היה כולו חוויות הנוף ואהבת נעורים. היתה בספר מידה הגונה של ביקורת כלפי גיבורו, וודאי מעודי לא התייחסתי ברחמנות אל גיבורי, אך הפעם זו ביקורת ממין אחר. מבחינה מסויימת זהו סיפור על אודות מאבק המתנהל בין יחיד טועה (שים לב: אינני אומר שהוא צודק!) לבין תנועה צודקת. מבחינה זאת אין כל דמיון בין, כי עירום אתה" לבין ספרי המורדים והמתקוממים הקלאסיים, שבהם צודק היחיד וטועה החברה. לא, אצלי היחיד באמת טועה, מאבד את דרכו, ובכלל, אפשר להגיד עליו שנחברך בכל החסרונות שבעולם — ובכל זאת, שואל הספר, כלום אין זכותו של היחיד לטעות הנכס היקר ביותר שיש לנו בחיים?"

וכדי להציג שאלה זאת ראית לחזור אחורה בעשרים שנה? רציני להציג את השאלה בצורה התי

ריפה ביותר, באותם הימים עוד לא היתה לנו מדינה, עמדנו על סף מלחמת עולם, הדעות לא היו מחולקות, התחומים היו ברורים: יהודים, סוציאליסטים מזה — והיסלר מזה, אם קם באותם הימים מנהיג התנועה בקריאה לבני-הנעורים לראות את עצמם מגויסים — צדק בהחלט, ולקבועה תחילה השמעתני קריאה זו בתקופה שבה היא מחבלת ביותר על הדעה, כדי לטעון שאפילו בימים אלה ועל רקע זה קיימת זכותו של הפרט לטעות".

טיפוסי או יוצא-דופן?
אם היית מגדיר את גיבורי ספרך, משה, כנציג טיפוסי של הנוער שלנו?

לא, לא טיפוסי, רציני לעשות מסגור מקרה חד-פעמי — במידת האפשר, ונדמה לי, שזו תמציתה של כל יצירה אמנותית אמיתית, כשאתה קורא סיפור טוב, תגיד בתך הראשונה היא: אה, כמה זה שונה מיוחד, יוצא-דופן! אך מדוע הוא מעניין אותך, גיבור יוצא-דופן זה? משום שבי סופו-של דבר הוא בכל-זאת כמוך, מצד שני: קרא רומן דמיוני על יצורים בלי ידיים ורגליים, אזניים וְעֵינַיִם, בלי חושים ורגשות — והרומן לא יעניין אותך, כי חסר בו אֶלֶמֶנט ההוֹדָהוּת. ואתה סבור, שמשה יש לו משהו להגיד לנו? כמובן, לא כתבתי את הספר כדי למסור אינפורמציה על מה שקרה אצלנו לפני 20 שנה, למעשה, מתאר הרומן את הבעיות שלנו כיום, אנו תמיד עומדים על סף קטסטרופה, אנו תמיד בערב מלחמה חדשה, תמיד קיימת בעית היחיד המסרב לקבל מרות, בין אם מרותו של אבא ובין של מנהיג או תנועה, גם כיום רוצה

סופר משה שמיר
אנו תמיד ערב מלחמה חדשה

האדם לטעום מתסוחי עֵץ־הדַעַת, החל מן התפוח שבילקוט-הגז וכלה בתפוח שבגן הסגור. גם היום מאבדים נערים ונערות את בתוליהם יום אחד, ויום זה הופך אצלם לתג גדול, — או למשבר גפשי חמור".

אותם הדברים ממש הייח יכול לומר כמעט על כל רומן המופיע אצלנו. "אתה צודק, ובכן, מה אני אומר בפי עירום אתה? באופן כללי ביותר: אל תאמינו! וכדי שיוכלו לבלוע גלולה מרה זו אוסיף מיד: אל תאמינו במוסכמות, לא, יש לזה צליל בנאלי, נצטט את דבריו של היים בכי עירום אתה?; פחות מרצים, פחות סרטים — אבל המאבק האישי, היצירה העצמית, המלחמה הפניי מית הרוחות, ההתעוררות, ההתחדשות האישית".

מלחמה ב-טאבו

פיה מאודי, ומה הקשר בין קריאה זו לבין הדגש שאתה שם על האֶלֶמֶנט הארוטי?
שמיר פורץ בצחוק גדול: "ואתה עוד שואל? האינך יודע, שאני המצאתי את זה? שזה הפאטנט שלי?" הוא מרצין וממשיך: "זה מגוחך, אמור אתה: יש חיים בלי אֶרוֹטיקה? אף שאני רוצה לומר לך, בתור תוספת, שיש כאן גם מידה מסויימת של להכעיס, הספרות שלנו עשירה יתר על המידה באיסורי טאבו, מבחינה זו אנו מפגרים אחרי אירופה ואחרי אמריקה".

אפשר שזה יותר מאיסור מגבוה, אם תבקר בסרט כמו הנאהבים, יסתבר לך שהקהל שלנו אין לו חוש לארוטיקה באמנות, חלקו צוחק ושורק, אחרים אומרים: סתם גועל נפש! אנהנו פוריטנים. בסדר, גפרטך אתכם ושוב לא תהיו כליכך פוריטאנים, אני חושב שבנקודה זאת מנהלים הסופרים מלחמה צודקת, הגיעה השעה להשתחרר מטאבו אחד או שניים".

איגרת של ביאליק

מהו לדעתך, הטעם שקהל-הקוראים מעדיף ספרות לועזית על ספרות מקורית?
"מניין לך? נדמה לי שבארץ נמכרים יותר ספרים עבריים מספרים לועזיים, ואל תשכח להביא בחשבון שציבור קורא איהלעז עולה על ציבור קוראיהעברית". אך גם בין הספרים העבריים עולה חלקו של התרגום על זה של המקור, "זה נכון, אך גם כאן יש התקדמות, אם תעיין באגרותיו של ביאליק תמצא

שם את השובתו לסופר צעיר: גו טוב, החלטנו להוציא את הספר שלך, שלח לנו 200 דולר, ונדפיס אותו, כיום כבר לא יעמידו המו"לים דרישה דומה, כי הדפסתו של ספר מקורי אינה קשורה בהפסד בטוהיטראש".

ואינך סבור, כי הטעם שהקורא מעדיף תרגום על מקור מקורו בטיקד בצורה הכתיבה של הסופרים שלנו? עד ימינו עומד הרומן העברי על תיאורים והרהורים, הרומן האנגלי או הצרפתי או הרוסי משיג את שלו באמצעות עליה דרמטית.

"לא תמיד, דווקא אצל האוואנגרדיסטים, אצל אנשים כמו פוקנר, מוסיל או קפקא העלילה חשובה פחות, ודווקא אצלנו תמצא כמה, בעלי-עלילה מובה קים — אם כי אינם משתייכים לסופרינו והחשובים ביותר: בקב או המאירי, ואצל מאפו או סמולנסקין תמצא עלילה בשפע, מבחר עלילות מסובכות ושסחיות, ובכל זאת אתה צודק, ברומן הרוסי והאנגלי והצרפתי הגדול עוברים על הגיבור מאור רעות, ברומן הגדול שלנו הוא גוסע מעיר לעיר, כמו ב"הכנסת כלה", או הולך מבית לבית — כמו ב"אורח נטה ללון", ואצל הזו, למשל, משמשים אֶלֶמֶנטים סימבוליים או מיסטיים במקום קוני פליקטים עלילתיים, עם זאת נדמה לי, שגם אצלנו הלה תוזה מסויימת מבחינה זאת, אצל נתן שחם אין מתסור בע"לילה, ואף שני הרומנים ההיסטוריים שלי בנויים במידה רבה על עלילה".

ההיסטוריה עושה חצי-מלאכה

אם יש הבדל יסודי בין כתיבה רומן היסטורי לרומן מודרני?
"הבדל יסודי אין, יש הבדלים קטנים, ברומן מודרני אתה געור בנתונים מובנים מאליהם: ארץ-ישראל, חייל אנגלי, נוער, טרמפ — מונחים שאינך חייב להסביר, היוצרים מאליהם שרשרת אֶסוֹציאציות, ברומן היסטורי אינך יכול לטמוך על מה שהמלה תתן לקורא, עליך להסביר יותר, מצד שני, ההיסטוריה מקילה על הסופר: היא עצמה חרצה משפט — ותפקיד זה שוב אינו מוטל עליך".

האם יכול סופר ישראלי להתקיים ככתיבה?
"מאיו כתיבה? כתיבת רומנים? לא, לא באלף רבתי, מאז פירסמתי את מלך בשר ודם נמכרים בכל שנה כ-5000 עפסים מספרי, אבל מה זה נתון לי? חצי לירה לספר — כלומר 2500 ל"י לשנה, מזה אפשר להתקיים? מכרחים ללכת לשוק ולחכות לנותן-עבודה".